

УДК 811.112.2'367.6:17.021.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-22>

БІНАРНА КОНЦЕПТУАЛЬНА ОПОЗИЦІЯ «СТРАХ – ВІДВАГА» В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

THE BINARY CONCEPTUAL OPPOSITION “FEAR – COURAGE” IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

Липка С.І.,

orcid.org/0000-0001-6087-666X

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/37671406>

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Любко К.І.,

студент другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035 «Філологія»

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена встановленню концептуального змісту та аналізу особливостей реалізації бінарної концептуальної опозиції «страх – відвага» в сучасній німецькій мові на основі лексикографічних джерел. Об'єктом дослідження виступає бінарна концептуальна опозиція «страх – відвага», предметом вивчення – номінативні та дескриптивні засоби її вираження в сучасній німецькій мові.

Дослідження показує, що вивчення бінарних концептуальних опозицій вимагає застосування методології концептуального аналізу та передбачає такі етапи: конструювання номінативного поля названих опозиційних концептів; встановлення їхніх когнітивних ознак через призму німецької лінгвокультури; виокремлення образного, інформаційно-поняттєвого та інтерпретаційного компонентів досліджуваних концептів. Використання методик компонентного, дистрибутивного, системного та лінгвостилістичного аналізу дає змогу виявити ознаки компонентів бінарної концептуальної опозиції, розкрити їх структуру та взаємозв'язки.

У ході дослідження встановлено, що концепти «страх» і «відвага» виражаються двома групами одиниць: 1) номінативними одиницями, що своєю чергою поділяються на дві підгрупи: а) первинні, до яких належать номінанти концепту, що утворюють синонімічний ряд; б) вторинні – одиниці метафоричного переосмислення цих концептів; 2) дескриптивними одиницями, якими є сталі порівняння та фразеологізми. Іменем емоційного концепту «страх» у німецькій мові є лексема *die Angst*, концепту «відвага» – *der Mut*. Лексико-семантичне поле «страх» складається з ядра, яке ділиться на дві семантичні групи: 1) «відчуття страху і боязні»; 2) «високий ступінь страху»; а також периферії – мікрополя «заяканість, тривога, пригніченість», «збентеженість», «нерішучість», «легкодухність». Ядро ЛСП «відвага» теж має дві семантичні групи – «здатність долати страх» і «героїзм, хоробрість». До периферії належать мікрополя «ризик з надією на удачу», «рішучість», «різкість у прояві мужності», «мужність як чоловіча риса характеру».

Ключові слова: концептуальна опозиція, концепт, страх, відвага, номінативне поле, принцип бінарності.

The article is devoted to the establishment of the conceptual content and analysis of the peculiarities of the implementation of the binary conceptual opposition “fear – courage” in the modern German language on the basis of lexicographic sources. The object of the study is the binary conceptual opposition “fear – courage”, and the subject of the study is the nominative and descriptive means of its expression in the modern German language.

The study shows that the study of binary conceptual oppositions requires the application of the methodology of conceptual analysis and involves the following stages: construction of the nominal field of the above oppositional concepts; identification of their cognitive features through the prism of German linguistic culture; allocation of figurative, informational, conceptual and interpretative components of the studied concepts. The use of the methods of component, distributional, systemic and linguistic stylistic analysis makes it possible to identify the features of the components of the binary conceptual opposition, to reveal their structure and interrelationships.

The study found that the concepts of “fear” and “courage” are expressed by two groups of units: 1) nominative units, which in turn are divided into two subgroups: a) primary units, which include the concept nominals that form

a synonymous series; b) secondary units – units of metaphorical reinterpretation of these concepts; 2) descriptive units, which are stable comparisons and phraseological units. The name of the emotional concept of “fear” in German is the lexeme *die Angst*, and the concept of “courage” is *der Mut*. The lexical and semantic field of “fear” consists of a core, which is divided into two semantic groups: 1) “a feeling of fear and apprehension”; 2) “a high degree of fear”, and the periphery – microfields “intimidation, anxiety, depression”, “embarrassment”, “indecision”, “lightheadedness”. The core of the LSP “courage” also has two semantic groups: “the ability to overcome fear”; “heroism, courage”; the periphery includes the microfields “risk with the hope of luck”, “determination”, “sharpness in the manifestation of courage”, “courage as a male character trait”.

Key words: conceptual opposition, concept, fear, courage, nominal field, binary principle.

Постановка проблеми. Емоції супроводжують людину постійно, навіть тоді, коли вона цього не усвідомлює. Вони визначають частину її особистості, впливають на дії та думки, на прийняття рішень, навіть процеси мислення можуть бути оптимізовані позитивними почуттями або заблоковані негативними [1, с. 289–290]. Хоча емоції з’являються всюди, досі немає єдиного розуміння того, що таке емоція, з чого вона складається, звідки береться і куди зникає. Одним із важливих засобів об’єктивації емоцій є мова: «За допомогою мовних висловлювань емоції виражаються та називаються, пробуджуються, посилюються та конструюються» [2, с. 6]. Саме тому емоції є важливим складником комунікативного акту, оскільки вони стимулюють його та постійно супроводжують. Емоційний концепт є універсальною ментальною одиницею, в основі якої покладено поняття, на яке накладається певна культура, цінність, образ. Він зазвичай вербалізується за допомогою лексичних і фразеологічних засобів. Це стосується і бінарної концептуальної опозиції «страх – відвага», яка, відображаючи універсальні базові емоції людини, отримує в різних мовах специфічну репрезентацію. У нашій статті ми аналізуємо особливості її вираження в системі німецької мови, що відображає один із пріоритетних напрямів сучасних лінгвістичних досліджень, у ході яких вирішуються питання вербалізації емоцій, у чому вбачаємо її актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бінарність як найдавнішу властивість людського мислення, а також найдавніший засіб категоризації та концептуалізації дійсності серед перших розглядали у своїх працях Ф. де Сосюр, Р. Якобсон, М. Трубецької, К. Леві-Строс. Як засвідчує огляд літератури, більшість досліджень бінарних опозицій здійснюється у руслі напрямів когнітивної лінгвістики та психолінгвістики. Нині теорію бінарної опозиції розвинули та продовжили її дослідження на фонологічному, лексико-семантичному та стилістичному рівнях мови такі науковці, як Т. Акаматсу, С.І.Х. Бейлі, Т. Вільчинська, О. Гаврилюк, С. Денисова, О. Дубчак, О. Мазепова, І. Монатік, Г. Пасічник, С. Передіз, А. Приходько, Т. Семегин, Н. Слухай, О. Снитко, В. Таранець, С. Щербина, Н. Гоца, Г. Яворська та інші [3; 4; 5]. Що ж стосується концепту «страх», то особливості метафоричної та метонімічної концептуалізації цієї емоції в перській лінгвокультурі розкрила у своїй праці О. Мазепова [6]. В. Велика описала мультимодальні засоби вираження англійського концепту “*fear*” у корпусі кінотекстів психологічних трилерів з урахуванням перекладознавчого аспекту [7]. Однак бінарна концептуальна опозиція «страх – відвага» в сучасній німецькій мові досі не поставала об’єктом дослідження.

Мета статті полягає у встановленні концептуального змісту та описі структури бінарної концептуальної опозиції «страх – відвага», характеристиці особливостей її вираження засобами німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, система світобачення в бінарних опозиціях є однією з найголовніших категорій людського мислення, адже пізнавальна діяльність неодмінно передбачає реальні зіставлення й уявні порівняння об’єктів, явищ, процесів навколишньої дійсності та виокремлення їх протилежностей. Вона уможливлює осягнення відношень між об’єктами дійсності, коли один із них набуває значення лише за наявності іншого, зокрема протилежного. Отже, бінарні концептуальні опозиції відображають дуальну природу світосприймання і світорозуміння, що полягає в єдності і взаємозалежності протилежностей, які

переходять одна в одну. З огляду на аналіз досліджень таких науковців, як Т. Вільчинська, О. Дубчак, А. Приходько, Т. Семегин, О. Снитко, В. Таранець, С. Щербина, Н. Гоца [3; 4; 5] та ін., вважаємо бінарні концептуальні опозиції комплексними ментальними утвореннями, що складаються з двох рівноправних складників, поєднаних між собою особливим типом відношень і взаємозв'язків, які репрезентують різновекторність ціннісного навантаження двох супротивних фрагментів дійсності. Вони протиставлені один одному, як правило, на основі оцінки: перший постає як ментальна одиниця, що становить певну цінність для людини чи спільноти, другий – як ментальна одиниця, що репрезентує певну антицінність. При цьому такі складники мають і розбіжності, і точки дотику.

Бінарні концептуальні опозиції передбачають мисленнєве членування дійсності на два полюси, виказують чітке розмежування явищ, сприйнятих людиною чи суспільством позитивно, та феноменів, оцінюваних негативно. Розподіл об'єктів дійсності на позитивні та негативні властивий кожній людині зокрема і кожній людській спільноті загалом. Саме тому його вважають універсальною когнітивною операцією, в ході якої людина чи спільнота людей категоризує, впорядковує уявлення про світ. Результатом цієї операції є умовний поділ реалій зовнішнього і внутрішнього світу людини на протилежності, що й виявляється у відповідних концептах, специфічно репрезентованих засобами мови [3; 4; 5]. Процеси категоризації дійсності в межах бінарних концептуальних опозицій безпосередньо пов'язані із мовою та мисленням людини чи групи людей, властивими їй особливостями сприйняття світу. У зв'язку з цим представники різних етносів та носії різних мов по-різному членують і категоризують реальність, по-різному позначають одні й ті ж об'єкти, явища дійсності.

Одиниці мови, які вербалізують бінарну концептуальну опозицію «страх – відвага», передбачають розгляд фрагменту німецькомовної картини світу, сформованого внаслідок пізнання індивідом внутрішніх і зовнішніх проявів відповідних емоцій, які за своєю природою є універсальними. Однак, попри свою універсальну природу, емоційні реакції людини великою мірою детермінуються суспільством, його правилами і нормами. Знання про соціальну і культурно-історичну детермінацію емоцій включаються безпосередньо в структуру емоційного концепту і отримують вербальне втілення. Отже, іменем емоції є знак, який фіксує собою концепт не лише як когнітивну структуру, але і як згусток культури.

Характеристику бінарної концептуальної опозиції «страх – відвага» розпочнемо з її першого компонента. Страх є фундаментальною властивістю людини, природною базовою емоцією. Оскільки ця властивість тісно пов'язана з інстинктом самозбереження, її можна вважати домінантою серед ключових концептів у концептуальній картині світу людини. Як відомо, причиною виникнення страху є усвідомлення людиною небезпеки, на яку вона реагує по-різному, а саме: підпорядковується, бореться чи адаптується до цих умов тощо. Реакція людини на небезпеку залежить, без сумніву, не лише від її індивідуальних якостей, рис характеру, але й рівня її соціалізації в суспільстві та в етносі.

У ході дослідження концепту «страх» ми виходимо з того, що він виражається одиницями двох типів – тими, які називають, і тими, які описують його. У зв'язку з цим усі одиниці, які вербалізують страх, ми ділимо на такі групи:

1) номінативні одиниці, які поділяються на дві підгрупи:

а) первинні одиниці, куди входять номінанти концепту, які утворюють синонімічний ряд, наприклад: *Angst, ängstlich, Angst haben* тощо;

б) вторинні одиниці, до яких ми відносимо одиниці метафоричного переосмислення цього концепту, наприклад: *Angsthase, Angstbeißer, Lampenfieber* та ін.;

2) дескриптивні одиниці. До цієї групи належать сталі порівняння, наприклад: *ein Herz haben wie ein Hase* – бути полохливим, боязливим; *wie Espe zittern* – тремтіти як на осиці лист тощо, а також фразеологізми, як-от: *einen Hasen in Busen haben* – мати заяче серце; *Herz flattert wie eine Taube im Sack vor Angst* – серце тріпоче як спійманий голуб від страху і т.д.

На першому етапі нашого дослідження ми звертаємося до засобів номінації концепту, представлених одиницями первинної номінації, а саме іменем концепту і його синонімами. Метою цього етапу є виявлення спільних (інваріантних) семантичних ознак концепту на основі дефініційного та компонентного аналізів значень лексем, які входять у синонімічний ряд слів на позначення *страху*, виокремлення специфічних семантичних ознак, що дають змогу розмежувати лексеми, які номінують емоційний концепт «страх».

Іменник *die Angst* є центральною одиницею серед великої кількості синонімів, що називаються досліджувану емоцію. Для дослідження його дефініцій ми використовуємо компонентний аналіз з метою виокремлення наявних у ньому сем, для чого звертаємося до тлумачних словників сучасної німецької мови [8; 9; 10; 11; 12; 13;14; 15; 16; 17; 18].

Узагальнивши дефініції лексеми *die Angst* у різних словниках, можемо виділити серед них кілька ключових: “*Mit Beklemmung, Bedrückung, Erregung einhergehender Gefühlszustand [angesichts einer Gefahr]; undeutliches Gefühl des Bedrohtseins*”. Стрижневим компонентом цього визначення постає компонент *Gefühlszustand*, що уточнюється додатковими ознаками *Beklemmung, Bedrückung, Erregung*, які виражають особливості перебігу цього психологічного стану (тривога, заціпеніння, пригнічення, збудження). Вказана дефініція теж містить компонент *angesichts einer Gefahr*, що актуалізує причину його появи – небезпеку. Таким чином, вона включає три ознаки страху – психологічний стан, ознаку та причину.

Наступна дефініція іменника *die Angst* має деяку відмінність від попередньої: “*große Sorge, Unruhe; unbestimmtes, oft grundloses Gefühl des Bedrohtseins*”. Як бачимо, додатковою ознакою, яка актуалізується у цьому визначенні, є необґрунтованість відчуття загрози, на що вказує прикметник *grundlos*.

Ще одне визначення описує цю емоцію як *banges Gefühl, Furcht*, ототожнюючи іменник *die Angst* з його синонімом *die Furcht*.

Отже, можна констатувати, що різні словники подають цю емоцію з деякими відмінностями, деталізуючи різні її ознаки. На їх основі можна дати розширене визначення концепту *Angst*. Зокрема, це психологічний стан, ознаками якого є збудження, тривога, пригнічення, неспокій, стурбованість, заціпеніння, стискання; його причиною є відчуття небезпеки, часто необґрунтоване. Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок, що при дефініції центральної одиниці, що номінує концепт *Angst*, акцентується увага на конкретному внутрішньому переживанні, його зовнішньому вияві, причині та її вірогідності.

Як показує лексикографічний аналіз [8; 9; 10; 11; 12; 13;14; 15; 16; 17; 18], крім домінанти *Angst*, емоція страху у німецькій мові виражається цілою низкою одиниць, які деталізують особливості її прояву. Найбільш поширеними серед них є іменники *Bangigkeit* – тривога, стурбованість, неспокій, хвилювання, *Bänglichkeit* – боязливість, *Befangenheit* – зніяковілість, *Unsicherheit* – невпевненість, *Beklemmung* – тривога, стиснення (в грудях), *Beklommenheit* – занепокоєння, тривога, тремтіння, *Phobie* – фобія, *Furcht* – жах, страх, *Furchtsamkeit* – боязкість, *Entsetzen* – жах, *Grausen* – жах, страх, *Panik* – паніка, *Grauen* – жах, страх, боязнь, *Schreck* – переляк, страх, жах, *Schauer* – жах, тремтіння, *Schrecken* – жах, переляк, *Scheu* – страх, боязнь, зніяковілість, *Schrecklähmung* – параліч страху, *Schreckstarre* – заціпеніння. Така велика кількість синонімічних одиниць, які номінують емоцію страху в німецькій лінгвокультурі, може свідчити про детальне членування позамовної дійсності, в якій окремі психологічні особливості і характеристики базової емоції отримують у мові спеціальне ім'я. Цей факт А. Вежбицька [19, с. 32] пояснює тим, що *страх* у німецькій, данській та скандинавській культурах є одним із ключових понять, яке ілюструє особливість бачення світу цими народами. Дослідниця пов'язує це з вченням М. Лютера, яке мало в Німеччині та скандинавських країнах значний вплив. Німці проводять чітку межу у своєму психологічному стані та в мові між звичайним *страхом* і страхом перед чимось. Відомо, що вони вважаються нацією, яка дуже любить і цінує порядок, у зв'язку з чим антонімом до внутрішньої тривоги чи невизначеного

страху перед хаосом у німців є порядок, а антитезою звичайного страху є, на думку авторки, *хоробрість* [19, с. 34].

Прототипна емоція «страх» конкретизується у значеннях синонімів, що номінують емоцію *страху*. Вони, концентруючись довкола *страху*, різняться інтенсивністю переживань і власними якісно відмінними ознаками [20, с. 85]. Синоніми цієї одиниці містять смисловий зміст гіпероніму *Angst*, а також включають у свою семантичну структуру диференційні семи, за якими ці одиниці протиставляються одні одним. Інформаційна структура емоційного концепту «страх» містить інші субконцепти, які розташовуються довкола його понятійного ядра [20, с. 133].

Отже, аналіз синонімічного ряду іменника *die Angst* дозволяє виокремити низку дистинктивних ознак, які увиразнюють його компоненти, і зробити висновок про те, що у німецькій лінгвокультурі ця емоція має детально розроблену когнітивну структуру. У німецькомовній картині світу вербалізований емоційний концепт *Angst* є архиконцептом (прототипом) відносно таких базових складових, як концепти ТРИВОГА, ЗАНЕПОКОЄННЯ, ПЕРЕЛЯК, ЖАХ, ЗАЦІПЕНІННЯ. Компоненти синонімічного ряду здійснюють також своєрідну градацію поняття «страх» відповідно до ступеня вияву цієї емоції, наприклад: *Bangigkeit, Befangenheit, Unsicherheit, Beklommenheit, Scheu* та інші відображають нормальний ступінь, а *Entsetzen, Grausen, Panik, Grauen, Schreck, Schauder* – високий ступінь страху. Деякі номінанти вербалізують страх як хворобливий емоційний стан, як-от: *Schrecklähmung, Phobie, Schreckstarre, Angstneurose* та інші.

Дефініційний аналіз основних номінантів концепту *Angst* може бути доповнений аналізом їх дериваційного потенціалу. Він дає змогу виокремити дієслова і прикметники-номінанти страху, а також складні іменники, що надають різні характеристики цій емоції, експлікуючи:

- 1) дію, наслідком якої є страх. Вона номінується дієсловами *ängstigen, verängstigen* та ін;
- 2) стан, пов'язаний з цим відчуттям. Одиниці цієї групи характеризують різний ступінь прояву страху, виражений такими іменниками: *Ängstlichkeit, Angstgefühl, Angststarre, Angstpsychose, Angstneurose* та ін.;
- 3) характеристику людини, яку описують прикметники *ängstlich, angsterfüllt, angstbesetzt, angstfrei, angstgeschüttelt*, а також іменники, що окреслюють особу крізь призму переживання нею емоції страху: *Angstbeißer Angsthase* та ін.;
- 4) різновиди страху. Вони виражаються зазвичай складною іменною структурою, перший компонент якої називає джерело страху, як-от: *Existenzangst, Flugangst, Heidenangst, Höhenangst, Inflationsangst, Platzangst, Scheißangst, Schwellenangst, Trennungsangst, Verlustangst, Versagensangst, Zukunftsangst* та ін;
- 5) номінацію чи характеристику суб'єкта страху. Тут мають місце як дієприкметники (*beängstigend*), так і іменники з відповідним значенням (наприклад, *Angstmacher*);
- 6) об'єкт страху, що номінується складним іменником *Angstgegner*;
- 7) реакцію на страх, що позначається складними іменниками, зокрема *Angstschrei, Angstschweiß*.

Дієслова *ängstigen, verängstigen, erschrecken, schrecken* як номінанти концепту «страх» включають у свою семантичну структуру адресанта / адресата страху. Така специфіка мовного втілення цього концепту пов'язана з його психологічними характеристиками: досліджувана емоція може бути засобом маніпуляції людиною, її поведінкою, її можна переадресувати, направляти на іншого тощо. Атрибутивна номінація ж, як правило, пов'язана з такою семантичною ознакою, як «відраза», «некрасивий вигляд», наприклад: *schrecklich, beängstigend, entsetzlich, furchtbar, fürchterlich, schauderhaft* та ін.

Наступним етапом нашого дослідження є аналіз лексичних засобів вторинної номінації, звернення до яких пояснюється тим, що вони мають у своїй основі порівняння, певну формальну чи функціональну подібність між різними фрагментами дійсності. Ці одиниці, утворені

на основі асоціацій, розкривають образну складову частину досліджуваного концепту. Джерелом переосмислення в них постають різні сфери людського буття. Зокрема, значна частина образної презентації концепту *Angst* пов'язана зі світом тварин. Серед досліджуваних одиниць найчисельнішими є складні іменники, які містять зоонім *Hase* (заєць), як-от: *der Angsthase* – боягуз, *das Hasenherz*, *der Hasenfuß* – заяче серце. Іншим джерелом переосмислення страху постає світ міфології, що ілюструє приклад *die Phobie* – фобія. У давньогрецькій міфології Фобос (давньогрецьке *Φόβος*) вважався богом страху. Від нього походить іменник *фобія*, що означає «страх, панічний страх». В іменнику *das Lampenfieber* (страх перед виходом на сцену) ця емоція асоціюється з високою температурою тіла.

Інший компонент досліджуваної концептуальної опозиції – концепт «відвага» – позначає одну із важливих чеснот, яка проявляється як моральна сила долати страх. Також часто вона визнається як здатність переносити страждання, у тому числі й фізичний біль. У часи античності *відвага*, *сміливість*, *мужність* вважалися однією з чотирьох найважливіших чеснот. У полі *відваги* була смерть, яка вважалася достойною, благородною, відношення до якої характеризувало моральні якості людини. Відважна людина свідомо робила свій вибір у ситуації навіть у тому випадку, коли благородність поведінки могла бути оплачена лише ризиком власного життя.

Поняття «відвага» має знаковий статус в історії німецького народу, адже відомо, що войовничість германців, куди входили і племена, які згодом склали основу німецької нації, була знана далеко за межами території їхніх поселень. Давні германці проводили практично все своє життя у війнах, тому відвага для них була чи не найбільшою чеснотою, вона часто возвеличувалася та оспівувалася в літературних творах, які описували життя німецького народу найдавніших часів [19; 20].

Сучасна німецька мова володіє значною кількістю засобів, які розподіляються за різними зонами концепту «відвага». Виокремлюємо серед них такі групи [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18]:

1) номінативні одиниці, до яких належать:

а) первинні одиниці – номінанти концепту, що становлять синонімічний ряд, наприклад: *Mut*, *Beherztheit*, *Bravour*, *Draufgängertum*, *Entschlossenheit*, *Tapferkeit*, *Kühnheit*, *Schneid*, *Courage*, *Unerschrockenheit*; *mutig*, *tapfer*;

б) вторинні одиниці, утворені за допомогою метафоричного переосмислення цього концепту, наприклад: *Mann mit Löwenherz* – хоробрий чоловік, *Löwe* – лев, мужній чоловік, *Waghals* – сміливець, *Haudegen* – сміливець, старий вояк та ін.;

2) одиниці дескрипції. До цієї групи належать, наприклад, *taki*: *sich ein Herz fassen* – набиратися хоробрості, *der Gefahr ins Auge sehen* – зіштовхнутися з небезпекою, *Mumm haben* – мати відвагу, *ohne Furcht und Tadel sein* – без страху і докору.

У німецькій лінгвокультурі концепт «відвага» презентується центральною лексемою *der Mut*. Аналіз її дефініції у словниках з метою виявлення спільних і відмінних ознак в інтерпретації цього поняття надає кілька значень цього іменника: “*Fähigkeit, in einer gefährlichen, riskanten Situation seine Angst zu überwinden*”; “*Furchtlosigkeit angesichts einer Situation, in der man Angst haben könnte [grundsätzliche] Bereitschaft, angesichts zu erwartender Nachteile etwas zu tun, was man für richtig hält*”. Перше визначення містить стрижневий компонент *Fähigkeit*, який описує відвагу як здатність людини. Іншою ознакою цієї дефініції є ознака безпеки, яку актуалізує словосполучення *riskante Situation*, а також дія *überwinden*. Таким чином, у ній відвага презентована як здатність діяти в небезпечній ситуації. Друге визначення представляє відвагу як рису характеру людини (*Furchtlosigkeit*), інтенцію до дії (*Bereitschaft*), наявність ризику (*eine Situation, in der man Angst haben könnte*), а також вірогідність настання негативного наслідку (*erwartende Nachteile*).

Наступні визначення вказаного іменника такі: “*Unerschrockenheit in Gefahr, Kühnheit*”; “*Gemütsstimmung, Sinnesart*” [8; 10; 12]. Перше з них актуалізує ознаку характеру

Unerschrockenheit, ознаку небезпеки (*Gefahr*). Друга дефініція презентує її як певний душевний стан *Gemütsstimmung* чи спосіб мислення *Sinnesart*.

Дефініція “*Fähigkeit, sich in Gefahr zu begeben, Kühnheit, Unerschrockenheit*” [15, с. 885] характеризує відвагу як здатність (*Fähigkeit*), яка виявляється в дії (*sich begeben*), незважаючи на ризик (*Gefahr*).

Отже, у визначенні цього іменника *відвага* презентується як певна здатність людини, що полягає в готовності діяти у небезпечній ситуації без огляду на негативні наслідки, та як відсутність почуття *страху*.

Концепт «відвага» виражається в німецькій мові, крім іменника *der Mut*, цілою низкою одиниць, як-от: *Beherztheit* – сміливість, рішучість, самовладання, *Bravour* – відвага, сміливість, *Draufgängertum* – безрозсудна сміливість, *Entschlossenheit* – рішучість, *Forschheit, Furchtlosigkeit* – безстрашність, відчайдушність, *Heldentum* – доблесть, героїзм, *Kühnheit* – сміливість, відвага, *Risikobereitschaft* – готовність ризикувати, *Rückgrat* – основа, кістяк, *Tapferkeit* – хоробрість, сміливість, відвага, мужність, *Unerschrockenheit* – безстрашність, *Verwegenheit* – відвага, сміливість, зухвалість, *Wagemut* – відвага, сміливість, *Waghalsigkeit* – відчайдушність, *Zivildcourage* – мужність, *Mannhaftigkeit* – мужність, доблесть, *Courage* – хоробрість, *Mumm* – сила, енергія, *Schneid* – молодечість, хваткість, *Tollkühnheit* – безрозсудна відвага (дещо зневажливо).

Синоніми ядерної лексеми відображають архиконцепт ВІДВАГА через концепти ДОЛАННЯ СТРАХУ, ВІДСУТНІСТЬ СТРАХУ, ГОТОВНІСТЬ РИЗИКУВАТИ, ГЕРОЇЗМ, РІШУЧІСТЬ, МУЖНІСТЬ. Саме поняття відваги диференціюється синонімами за ступенем володіння цією ознакою (*Bravour, Tapferkeit, Kühnheit, Heldentum*), за особливостями поведінки у небезпечній ситуації (*Entschlossenheit, Furchtlosigkeit, Verwegenheit*), ступенем усвідомлення небезпеки та наслідків вчинків (*Draufgängertum, Tollkühnheit*).

Дериваційний потенціал ядерної лексеми *der Mut* значно менший порівняно з лексемою *die Angst*. Це поодинокі прикметники, що характеризують людину типу *mutig, wagemutig* тощо.

Загалом дієслова, які виражають дію, рушійною силою якої є *відвага*, є досить чисельною групою. Сюди входять *wagen, sich trauen, getrauen, sich unterstehen, vorwagen, erdreisten, erkühnen, etw. riskieren* та інші.

Ад’єктивна номінація концепту «відвага» пов’язана з семантичною ознакою «чеснота людини», наприклад: *mutig, tapfer, heldenhaft, heldenmütig, todesmutig, heroisch, mannhaft, beherzt, herzhaf, unverzagt, unerschrocken, furchtlos, couragiert, kühn, wagemutig, waghalsig, verwegen, draufgängerisch, kämpferisch, tollkühn, risikofreudig, abenteuerlustig, vermessen, nicht feige, frech, streitbar, zielstrebig*. Це досить чисельна група одиниць, яка характеризує людину за ступенем вияву *мужності*, манерою її поведінки перед небезпекою, готовністю ризикувати.

Засоби вторинної номінації презентують цей концепт за допомогою різних образів. Джерелом метафоричного переосмислення є в цьому випадку тваринний світ. У німецькій мові мужня людина асоціюється з сильним хижим звіром, що ілюструють такі приклади: *Mann mit Löwenherz* – хоробрий чоловік, *Löwe* – лев, мужній чоловік, *toller Hecht* – відчайдушна голова; домашньою твариною, як-от: *toller Hund* – скажений собака. Джерелом метафоризації постають міфологічні істоти, як-от: *Teufelskerl* – людина, яка захоплюється своєю зухвалістю, бравадою. В іменнику *Haudegen* – сміливець, старий вояк – джерелом метафоризації є світ неживої природи – назва холодної зброї *der Degen*. Образна номінація концепту «відвага» включає синекдоху, наприклад: *Waghals, Wagehals* – відчайдух, сміливець.

Висновки. Отже, бінарна опозиція «страх – відвага» вербалізується в німецькій мові за допомогою номінативних одиниць, серед яких ми виокремлюємо засоби первинної та вторинної номінації. Центральними компонентами цієї концептуальної опозиції є німецькі іменники *die Angst* і *der Mut*, які містять семи, що наявні у всіх інших компонентах їх синонімічних рядів. Чисельні синоніми-номінанти опозиції концептів «страх – відвага» увиразнюють різні аспекти відповідних понять. Концепт «відвага», наприклад, постає архиконцептом для концептів

ПОДОЛАННЯ СТРАХУ, ВІДСУТНІСТЬ СТРАХУ, ГОТОВНІСТЬ РИЗИКУВАТИ, ГЕРОЇЗМ, РІШУЧІСТЬ, МУЖНІСТЬ. Архиконцепт «страх» складається з таких базових концептів, як ТРИВОГА, ЗАНЕПОКОЄННЯ, ПЕРЕЛЯК, ЖАХ, ЗАЦІПЕНІННЯ. Вони утворюють поняттєву складову досліджуваних концептів. До вторинних засобів номінації вказаних концептів належить метафора. Вона формує їх образну складову за допомогою таких ознак: СТРАХ – це *тварина, міфологічна істота, хвороба*; ВІДВАГА – це *хижий звір, міфологічна істота, зброя* тощо. До дескриптивних одиниць розглянутої бінарної опозиції відносимо фразеологізми та сталі порівняння, що формують інтерпретаційне поле вказаних концептів.

У перспективі доцільно розглянути актуалізацію бінарної концептуальної опозиції «страх – відвага» на матеріалі німецькомовних публіцистичних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Schwarz-Friesel M. Sprache, Kognition und Emotion: Neue Wege in der Kognitionswissenschaft. Kämper, Heidrun und Eichinger, Ludwig M.: Sprache – Kognition – Kultur. Sprache zwischen mentaler Struktur und kultureller Prägung. Institut für Deutsche Sprache : Berlin Jahrbuch, 2007. S. 277–301.
2. Schwarz-Friesel M. Sprache und Emotion. Tübingen : Niemeyer, 2007. 314 S.
3. Загнітко А. Класифікаційні типології концептів. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 12–21.
4. Подсевак К.С. Бінарна опозиція «людина – техніка» в лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі наукової фантастики Р. Бредбері) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2020. 272 с.
5. Щербина С.М., Гоца Н.М. Онтологічна сутність бінарних концептів та основні підходи до їх вивчення у сучасній лінгвоконцептології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. № 13. С. 157–160.
6. Мазепова О.В. Метафора та метонімія як засоби концептуалізації емоцій в перській мові (на прикладі концепту СТРАХ). *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 50, ч. 2. 2014. С. 3–13.
7. Велика В.В. Мультиmodalьні засоби вираження концепту “fear” у корпусі кінотекстів психологічних трилерів: перекладознавчий аспект : магістерська робота ; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». Київ, 2020. 147 с.
8. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/>.
9. Duden online. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>.
10. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Drosdowski, Günther et al (Hrsg.). Band 11. Mannheim: Dudenverlag, 1998. 864 s.
11. Duden. Herkunftswörterbuch, Etymologie der deutschen Sprache; Edition: 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 1997. 960 S.
12. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin ; München ; Langenscheidt KG, 2003. 1253 S.
13. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Dieter Götz, Günther Haensch, Hans Wellmann. Berlin ; München ; Langenscheidt KG, 2008.
14. Open Thesaurus. Ein freies deutsches Wörterbuch für Synonyme. URL: <http://www.openththesaurus.de/synonyme/>.
15. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig–Burfeind. Mit einem “Lexikon der deutschen Sprachlehre”. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001. 1420 S.
16. Wahrig G. Synonymwörterbuch. Neuausgabe. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH. Gütersloh. München, 2008. 1023 S.
17. Wörterbuch der Psychologie. Herausgeben von Prof. Dr. sc. Phil. Günter Clauß. 4. durchg. Auflage. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985. 139 S.
18. Wortschatz-Lexikon. Deutscher Wortschatz-Portal. URL: <http://wortschatz.uni-leipzig.de/>.
19. Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures; Diversity and universals. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 343 p.
20. Гамзюк М.В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії) : дис ... д-ра філол. наук : 10.02.04 ; Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2001. 420 с.